

УДК 37.018.46:811:159.923«71»

Лічман Лада Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика

E-mail: inozemnimovy@ukr.net

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ: КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД

Модернізація освітньої галузі в Україні спрямована на задоволення потреб суспільства, його інноваційного розвитку, а також є ваговою складовою в процесі входження в європейський освітній простір.

Відповідно до пріоритетних напрямів реформування освіти визначених у державних стандартах і програмах відбувається переорієнтація оцінки якості результатів освіти. Ваговою складовою підвищення якості освітньої системи є забезпечення ефективної професійної підготовки та постійного професійного самовдосконалення

Актуальність питання підвищення професійного кваліфікаційного рівня працюючого фахівця зумовлене чіткими потребами сучасного учня до реалізації особистісного потенціалу, ефективної організації навчально-виховного процесу в умовах технологізації та можливості входження українського суспільства в європейський освітній простір. Для нашого дослідження значний інтерес представляє аспект адаптації та впровадження педагогічних технологій розвитку мовної особистості у навчальний процес у системі безперервного процесу формування професійності.

Модернізація освітньої системи передбачає розширення спектру базових умінь і навичок, що формуються в учасників навчального процесу. На перший план у вимогах до сучасних фахівців-професіоналів виходить здатність коректно й ефективно формулювати власну точку зору з дискусійної проблематики, визнавати чужу думку з теми, формулювати судження і висновки, будувати докази з використанням різноманітних аргументів, тобто уміти логічно й обґрунтовано оформлювати свої думки в усній і письмовій формі рідною та іноземними мовами з активним використанням умінь раціонального критичного мислення. Сучасний етап розвитку гуманітарних наук пропонує новий аспект розгляду людської особистості з урахуванням досягнень наук про мову і в, першу чергу, структурної та комунікативної лінгвістики, нарратології та когнітивної семантики. У дидактику та методику

інтегруються знання з інших галузей науки (соціо- та психолінгвістики, семіотики, лінгвокультурології, когнітивного та дискурсивного напрямів сучасного мовознавства). Стимульована категорією «мовної особистості» дослідницька активність знаходить нові можливості інтерпретації розвитку мовлення особистості в єдності мовознавчого і психолого-педагогічного аналізу, що сполучають гуманітарні, етичні, етикетні й тепер уже ринкові проблеми спілкування.

Для розв'язання низки конкретних завдань залучаються інтегративні концепції, що ґрунтуються на різноманітних філософських, методологічних, світоглядних або технологічних теоріях. Інтеграції гуманітарного знання сприяють традиції концепції мовної природи людської свідомості О. Леонтьєва, О. Лурії, Л. Виготського, В. Петренка, теорії мовної особистості Ю. Караулова, Г. Богіна. Суттєво, що через праці Ф. Буслаєва ще у ХІХ столітті проходить думка про тісний зв'язок мови і духовного життя народу [3, с. 312]. Вчений вважав, що мета вивчення мови – не щасливі відповіді на якомусь іспиті, а оволодіння мовою в належній мірі для життя внутрішнього і разом з тим зовнішнього, без якої й саме внутрішнє життя неможливе. Сучасний лінгводидакт А. Дейкіна зазначає, що «нові аспекти викладання багато в чому визначаються тим, як використовується ... мова в сучасному соціумі «і що «мова формує духовно орієнтоване мислення, яке сприяє творчій самореалізації особистості» [5, с. 26]. Вирішення цієї проблеми пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу та переосмисленням мети і результату освіти. Мета освіти стала співвідноситися з формуванням ключових компетентностей. Однією з ключових компетентностей є комунікативна компетентність. Проте аналіз вітчизняних робіт показав, що проблема цілісного розвитку мовної особистості на основі компетентісного підходу досі ще не стала об'єктом пильних науково-педагогічних досліджень

Мета статті – наукове обґрунтування компетентісно-зорієнтованої моделі навчання фахівців нелінгвістичного профілю інокультурній комунікації на етапі післядипломного вдосконалення мовної особистості.

Термін «мовна особистість», починаючи з 80-х років минулого століття і до сьогодення, є одним з найбільш популярних у вітчизняній лінгвістиці [9, с. 118]. Перше звернення до мовної особистості, на думку В. Маслової, пов'язано з ім'ям німецького вченого Й. Вейсбергера. У російській лінгвістиці перші кроки в цій царині зробив В. Виноградов, який розробляв два

шляхи вивчення мовної особистості – особа автора і особа персонажа. Про особу, що говорить, писав психолінгвіст О. Леонтьєв. Саме ж поняття «мовна особистість» першим почав розробляти Г. Богин, який аналізував модель особистості, в контексті якої людина розглядається з точки зору її «готовності формувати мовні вчинки, створювати і приймати твори мовлення». А у широкий науковий обіг це поняття ввів Ю. Караулов, який вважає, що мовна особистість – це людина, що володіє здатністю створювати і сприймати тексти, які розрізняються за: «а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною й точністю відображення дійсності; в) певною цільовою спрямованістю» [7, с. 57].

Ю. Караулов розробив рівневу модель мовної особистості з опорою на художній текст. Мовна особистість, на його думку, має три структурних рівня. Перший рівень – вербально-семантичний (семантико-стройовий, інваріантний), що відображає ступінь володіння повсякденною мовою. Другий рівень – когнітивний, на якому відбувається актуалізація та ідентифікація релевантних знань та уявлень, властивих соціуму (мовній особистості) і створюють колективний та (або) індивідуальний когнітивний простір. Цей рівень передбачає відображення мовної моделі світу особистості, її тезаурусу, культури. Нарешті, третій – вищий рівень – прагматичний. Він включає в себе вияв та характеристику мотивів і цілей, рушійних для розвитку мовної особистості.

Мовна особистість – це багатшарова і багатокомпонентна парадигма мовленнєвих особистостей. При цьому мовна особистість – це мовна особистість в парадигмі реального спілкування, в діяльності. Саме на рівні мовної особистості розкривається національно-культурна специфіка самого спілкування. У змісті мовної особистості зазвичай виокремлюють такі компоненти:

а) ціннісний, світоглядний, компонент змісту виховання, тобто система цінностей, або життєвих смислів. Мова забезпечує первинний і глибинний погляд на світ, утворює той мовний образ світу та ієрархію духовних уявлень, які лежать в основі формування національного характеру і реалізуються в процесі мовного діалогового спілкування;

б) культурологічний компонент, тобто рівень освоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови. Залучення фактів культури мови, що вивчається, пов'язаних з правилами мовного і немовного поведінки, сприяє формуванню навичок адекватного вживання й ефективного впливу на партнера по комунікації;

в) особистісний компонент, тобто те індивідуально-

неповторне, глибинне, що є в кожній людині.

Формальні параметри мовної особистості зараз активно розроблюються. Така особистість характеризується певним запасом слів, що мають той чи інший ранг частотності вживання, які заповнюють абстрактні синтаксичні моделі. Якщо моделі досить типові для представника певного мовного колективу, то лексикон і манера говоріння можуть вказувати на його приналежність до визначеного соціуму, свідчити про рівень освіченості, тип характеру, вказувати на стать і вік та ін. Мовний репертуар такої особистості, діяльність якої пов'язана з виконанням низки соціальних ролей, повинен бути засвоєний з урахуванням мовного етикету, що визнаний у соціумі.

Український науковець Є. Голобородько, визначаючи напрями розвитку теорії мовної особистості, зокрема, фіксує формування у психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці викладання другої мови як самостійний напрям – формування «вторинної мовної особистості (Н. Гальскова, М. Колпакова, О. Леонтович, І. Халеєва, К. Хитрик), тобто особистості, яка оволодіває іншою «мовною картиною світу», що дає можливість зрозуміти нову культуру [4].

На сучасному етапі феномен «мовної особистості» розробляється надзвичайно широко, а саме: а) як модель мовленнєвих вчинків (Г. Богін); б) формування мовної особистості учня засобами рідної мови (В. Сухомлинський); в) мовленнєва особистість дошкільника (А. Богуш, С. Трифонова, К. Крутій); г) семіологічна особистість (А. Баранов); д) етносемантична особистість (С. Воркачев); е) полілектна (загальнолюдська) та ідеолектна (притаманна певній спільності) особистість (В. Нерознак); є) російськомовна особистість (Ю. Караулов); ж) мовна і мовленнєва особистість (Л. Клубкова, Ю. Прохоров); з) мовна особистість західної і східної культур (Т. Снитко); і) словникова мовна особистість (В. Карасик); й) елітарна мовна особистість (Т. Кочеткова, О. Сиротіна); к) національно-мовна особистість (О. Біляєв); л) національно свідомо україномовна особистість (Л. Мацько, С. Єрмоленко); м) духовна мовна особистість (Л. Скуратівський); н) формування мовної особистості на основі лінгвістичного аналізу художніх текстів (М. Плющ); активна мовна особистість (І. Ющук); о) вплив середовища на формування національно свідомої мовної особистості (І. Хом'як); п) вторинна мовна особистість (Н. Гальскова, І. Халеєва); р) роль сім'ї у вихованні мовної особистості (В. Федяєва); с) технології формування мовної особистості (Л. Варзацька, Н. Подранецька); т) культура мовної особистості педагога; у) психолінгвістичний аналіз мовної особистості студентів (О. Лавриненко); ф) мовна особистість у просторі медійного дискурсу

(С. Потапенко); х) мовна особистість у сучасному соціальному просторі (Л. Засєкіна); ц) мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті ХІХ ст. (І. Синиця) та ін. [4]. Перспективною є структурно-функціональна модель мовної особистості, яка розроблюється О. Лавриненком [10], у якій описуються три рівні мовної особистості – біологічний, мовний і психологічний. У моделі мовної особистості Л. Засєкіної містяться також три основні компоненти: когнітивний, емоційний та мотиваційний [6].

Можна тлумачити мовну особистість також через визначення особистості як конкретної людини з індивідуально-своєрідними розумовими, емоційними, мотиваційно-вольовими властивостями, а також через визначення мови не лише як сукупності знаків, підпорядкованих мовним законам, а як засобу психічного відображення, узагальнення і перетворення дійсності. Є. Боринштейн визначає мовну особистість як «особистість, охарактеризовану з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин» [2, с. 63].

У матеріалах з досвіду роботи висвітлюється проблематика технологій формування мовної особистості, доцільність добору відповідного дидактичного матеріалу з цією метою, використання переважно творчих вправ тощо. Щодо технологій, то ефективними є сучасні підходи – особистісно-орієнтований, комінюкативно-діяльнісний, проектний. Особистісно-зорієнтована модель розвитку особистості на уроках мови забезпечує різнобічну мовленнєву діяльність – формулювання мети та визначення ходу заняття, презентація самостійної домашньої роботи, складання імпровізованих роздумів за мотивами, скажімо, інтегрованої діяльності, робота в творчих групах, парах, дидактичні ігри, літературно-музичні композиції, написання творів, виразне читання напам'ять, робота з текстами. Зміст текстів, за В. Сухомлинським, має впливати на найсміливіші мрії про найблагодісніші пориви. Широко використовуються різні за характером проектні технології (дослідницькі, інформаційні, ігрові, творчі, прикладні та ін.).

З позиції компетентнісної парадигми рівень освіченості визначається здатністю особистості розв'язувати проблемні завдання різної складності на основі наявних знань, при цьому більш значущими й ефективними для успішної діяльності стають не розпорошені окремі знання, навички та уміння, а узагальнені конструкти, які виявляються у готовності та умінні розв'язувати життєві та професійні проблеми. Зрозуміло, що саме компетентнісний підхід дозволяє перетворювати концепт «мовної особистості» з теоретико-аналітичного конструкту на прагматичний

інструмент мовної освіти.

Мовній особистості сучасного фахівця мають бути властиві такі якості: мовна відкритість і доступність – спрямованість на спілкування і прагнення передати ідеї і цінності іншим членам спільноти; соціально-діяльнісна спрямованість, пов'язана з перетворювальними процесами і забезпеченням постійних особистісних змін; адаптивно-акумулявальна якість як мовний механізм пристосування до мінливих умов суспільства; соціально-культурна пізнавальна мотивація, пов'язана із прагненням «розкодувати» світ і сформувати індивідуальну мовну картину світу; мисленнева індивідуалізація світу як особистісно-мовна форма пізнання та творення стилю мислення, який відповідає специфіці духовного світу мовної особистості; культурно-репрезентативна якісна визначеність мовної особистості, яка знаходить вияв в утвердженні своєї етнічно-національної та культурно-групової приналежності й вираженні її в різних стилях мовлення в різних соціальних сферах (політиці, моралі тощо); естетико-мовний профіль особистості як цілісний вияв її буття у світі, утвердження її особистісного естетичного світу.

Вплив нових інформаційних технологій на мовну особистість є неоднозначним і суперечливим. З одного боку, вони відкривають перед людиною нові можливості для спілкування, нівелюючи відстань між континентами. З іншого – людина втрачає навички живого спілкування, що негативно впливає на її мовну особистість. Відтак, вивчення мовної особистості в цих нових умовах спілкування набуває неабиякої актуальності.

Реальний комунікативний процес передбачає входження мовної особистості до певного дискурсу або комунікативне існування в ньому. У сталих сценаріях мовної поведінки, коли соціально-конвенційні та комунікативно-семіотичні параметри дискурсу чітко визначені, мовна особистість опановує, підтримує або руйнує усталену систему кодів та ритуалів.

Отже, компетентністний підхід як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості мовної освіти забезпечує спроможність фахівця відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практично-комунікативного розв'язання життєвих проблем в процесі пошуку власного «Я» в соціумі; гарантує результативність мовної підготовки фахівців; посилює практичну орієнтацію мовної освіти, з виходом за рамки обмежень «ЗУНівського» освітнього простору; орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти (що має знати й уміти мовна особистість «на виході»); найбільшою мірою відповідає концепції «освіти протягом

усього життя»; сприяє оновленню змісту післядипломної мовної освіти.

Література

1. Алефиренко Н.Ф. Текст и дискурс в фокусе языковой личности / Н.Ф. Алефиренко // Языковая личность. Текст. Дискурс. Теоретические и прикладные аспекты исследования: материалы междунар. науч. конф. (Самара, 3-5 окт. 2006 г.). – Самара, 2006. – С. 6-10.
2. Боринштейн Е. Соціокультурні особливості мовної особистості / Е. Боринштейн // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 63-72.
3. Буслаев Ф.И. Исторические очерки русской народной словесности и искусства / Ф.И. Буслаев. – М.: Просвещение, 1998. – 562 с.
4. Голобородько Є.П. Концептуальні засади формування мовної особистості на сучасному етапі / Є.П. Голобородько [Електронний ресурс] – Режим доступу 12.09.13 : <http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/filosofia/goloborodko.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Дейкина А.Д. Новации в методике преподавания русского языка / А.Д. Дейкина // Русский язык в школе. – 2002. – № 3. – С. 103-105.
6. Засєкіна Л.В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі / Л.В. Засєкіна // Соціальна психологія. – 2007. – № 5 (25). – С. 82-90.
7. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность Текст. / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 261 с.
8. Красных В.В. Коммуникативный акт и его структура / В.В. Красных // Функциональные исследования : сб. ст. по лингвистике. – 1997. – Вып. 4. – С. 43-44.
9. Кусаинова А.М. Языковая личность Герольда Бельгера // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 30 (168): Филология. Искусствоведение. Вып. 35. – С. 118-122.
10. Лавриненко О.Л. Конструювання концептуальної моделі мовної особистості / О.Л. Лавриненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу 18.07.13: <<http://vuzlib.com/content/view/851/94/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Личман Лада Юрьевна – кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой иностранных языков Национальной медицинской академии последипломного образования имени П.Л. Шупика
E-mail: inozemnimovy@ukr.net

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ОБРАЗОВАНИИ: КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД

Аннотация. В статье рассматриваются аспекты научного анализа сущности и структуры языковой личности. Исследуются вопросы трансформации концепта «языковая личность» из теоретико-аналитического конструкта в инструментарий практики языкового образования в рамках компетентностной образовательной парадигмы.

Ключевые слова: языковая личность, структура языковой личности, компетентностная парадигма, языковое образование.

Lada Yu. Lichman – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages, Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education.

E-mail: inozemnimovy@ukr.net

DEVELOPMENT OF LINGUISTIC PERSONALITY IN POSTGRADUATE EDUCATION: COMPETENCY APPROACH

Abstract. Education modernization in Ukraine is aimed at meeting the needs of the contemporary society and its innovative development, providing the conditions for joining the European educational space. The actuality of postgraduates' skill level improvement is conditioned by their demand for self-realization, effective organization of the educational process stipulated by technologization. The aspect of adaptation and implementation of pedagogical techniques of the linguistic personality development in the system of continuing education is of great interest. The linguistic personality of a contemporary professional should have such qualities as: linguistic openness i. e. the trend for communication and desire to convey the ideas and values to the other members of the community; social and activity trend i. e. relating to the transformative processes and providing permanent personality changes; adaptive and accumulative quality as language mechanism of adaptation to the changing conditions of the society; social and cultural cognitive motivation i.e. the desire to develop an individual language worldview; mental individualization of the world as personal linguistic form of cognition and the creation of thinking style; cultural and representative specificity of a linguistic personality; aesthetic and linguistic profile as an integral manifestation of its creative entity in the world. Competency approach as a methodological base for ensuring the objectives, content and quality of language education stimulates the transformation of the concept «linguistic personality» from the theoretical and analytical construct to the instruments of linguistic and didactic practice.

Key words: linguistic personality, linguistic personality structure, competency paradigm, language education.

УДК 374.7:159.955.4

Luber Dorota – doc. dr nauk humanistycznych, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach

E-mail: dluber@o2.pl

EDUKACJA I WYCHOWANIE DOROSŁYCH W KONTEKŚCIE REFLEKSJI O OSOBIE ANDRAGOGA

«To, co najpiękniejsze w wychowywaniu – to świadomość podnoszenia w górę tego, co w człowieku najpiękniejsze – wielkie»(Dorota Luber).